РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется важная роль социальных механизмов музыки в процессе формирования и развития эстетической культуры молодежи. Автор рассматривает влияние музыки на личность, вкус, нравственные и культурные ценности молодежи, функции коммуникации, идентификации и социальной интеграции в обществе. В статье рассматривается роль музыки в формировании социальных групп среди молодежи, взаимосвязей и сохранения культурных ценностей, а также эффективность музыкального образования и культурных мероприятий в развитии эстетической культуры молодежи.

SUMMARY. This article analyzes the important role of music's social mechanisms in the process of forming and developing youth's aesthetic culture. The author examines the influence of music on the personality, taste, moral and cultural values of young people, and the functions of communication, identification, and social integration in society. The article examines the role of music in the formation of social groups among young people, the interrelationships and preservation of cultural values, and the effectiveness of music education and cultural events in developing the aesthetic culture of young people.

«GÓRUǴLÍ» DÁSTANÍNDAǴÍ QÍRMANDÁLI OBRAZÍ

L.Maxammatdinova – *“Folklor hám etnografiya” kafedrası baslıǵı, docent*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: baxshı, doston, ustoz, sozanda, folklor.
Ключевые слава: бахши, эпос, учитель, музыкант, фольклор.
Key words: bakhshi, epic, teacher, musician, folklore.

Qaraqalpaq, ózbek, túrkmen hám tájik baqsıları tárepinen súysinip atqarılıp kiyatırǵan ashıqlıq hám qáhármanlıq dástanlardıń biri “Góruǵlı” dástanı. Bul dástan bir neshshe bólimlerge bólinip atqarılıp atqarılıp kiyatır. Hár bir bólimi bir dástanǵa sanaladı. Olar “Góruǵlınıń tuwılıwı”, “Arap Rayxan”, “Bázirgen”, “Qırmandáli”, “Áwez úylengen”, “Áwezxan” h.t.b. “Góruǵlı” dástanı júdá erte dáwirde payda bolǵanlıǵın ilimpazlar dálillep kórsetedi.

“Góruǵlı” dástanı kóplegen xalıqlarda atqarılıp kiyatır. Máselen Ázerbayjan, Gruziya, Armeniya, jaqın shıǵıstaǵı Turkiya, Persiya xalıqları menen, Orta Aziyada Ózbek, Túrkmen, Qazaq, Tájik, Qaraqalpaq xalıqlarında da keń taralǵan. Dástannıń ataması hár xalıqtıń ózine tán az ǵana ózgertilgenligi bizge málim. Máselen qaraqalpaqlarda “Góruǵlı”, túrkmenlerde “Góroǵlı”, ózbeklerde, “Guruǵlı”, qazaqlarda “Kóruǵlı”, ázerbayjan, gruzin, armiyan, turk xalıqlarında “Keroǵlı”, “Kuruǵlı” degen atama menen kiyatır. Usılay etip, dáslepki hám Orta Shıǵıs xalıqlarınıń kópshiligi ushın, tillerinıń ayırmashılıǵına, diniy isenimleri menen mádeniy rawajlanıwlarına qaramaǵanda, ulıwma Góruǵlı haqqında dástan –Góruǵlı keń mánisinde xalıqaralıq baylıq bolıp esaplanadı”,-dep jazǵan ilimpazlar V.M.Jirmunskiy menen X.T.Zafarov.

Qansha kóp xalıqlar arasında kiyatırǵan dástan bolsa da atamasına tiykar derlik barlıq xalıqlarda Góruǵlını qábirde tuwılǵanlıǵı sebepli Góruǵlı atanǵan dep keltiriledi.

Bul dástandı tolıq shaqapları menen jazıp alıw qaraqalpaqlarda júdá kesh baslanǵanlıǵı sebepli kóplegen shaqapları saqlanıp qalınbaǵan. Erte jazıp baslaǵan ózbeklerde qırqqa shamalas shaqabı, túrkmenlerde jigirma shaqabı, qazaqlarda alpısqa jaqın shaqabı, tájiklerde bolsa eliw shaqabı saqlanıp jazılǵan eken.

Qaraqalpaqlarda dereklerge qaraǵanda bul dástandı 1960-jıldan baslap jazıp alıw, izertlew baslanǵan. Tilekke qarsı kóp ǵana shaqapları saqlanıp qalınbaǵan. Bizde “Qırmandáli”, “Bázirgen”, “Arap Rayxan”, “Áwezxan”, “Áwez úylengen” shaqapları ǵana saqlanıp qalǵan. Bizge belgili ertedegi baqsılarımız qońsılas otırǵan xalıqlar arasına barıpta baqsıshılıq etkenligi bizge málim. Sol barǵan waqıtları sol eldiń de baqsıları menen ushırasıp, tájiriybe almasıp turmadı dep heshkim kepillik bere almaydı. Ózi muzıkada shegara joq. Bul keń jazıq álem. Sonlıqtanda baqsılarımız bir-birinen úyrenip, bir-birine ustaz-shákirt túsip kelgen dep tolıq ayta alamız. Usı “Góruǵlı” dástanınıń bir shaqabı “Qırmandáli”.

Bul dástandı xalqımız súyip tıńlap kiyatır. Kóplegen belgili baqsılarımız kámine keltirip atqarǵan. Dástan 1961-jılı Xojelishi baqsı Bekmurat Jumaniyazovtıń ilimiy xizmetker Ó.Erpolatov tárepinen jazıp alınǵan. Usı variyant tiykarında tayarlanǵan kitapsha 1963-jılı “Qaraqalpaqstan” baspasında basılıp shıqtı. Dástan ekinshi ret qaraqalpaq folklori kóp tomlǵınıń XV tomında 1986-jılı járiyalandı.

Dástannıń bas qáhármanı Qırmandáli hayal-qızlar obrazınıń epikalıq idealastırılǵan ózgeshelikleri menen ajıralıp turadı. Qırmandáli aqıllı, sulıw, shayır, sózge sheshen, sázende bolıwı menen sheklenbay, naǵız palwan, batır qız sıpatında da kórinedi. Qız sázendeshilik-aytıs ónerinde de, gúresip kúsh sınasıw jarıslarında da aldına adam salmaytuǵın jeńilmes qáhárman obraz dárejesinde sáwlelenip, xalqımızdıń hayal-qızlar haqqındaǵı túsinikleriniń jemisli nátiyjelerin sáwlelendiredi.

"Qırmandáli" dástanın Qaraqalpaqstan xalq artisti baqsı Turǵanbay Qurbanov bul dástandı kámine keltirip atqara alǵan. Baqsınıń sheberligi sonnan kórinedi, ol dástandaǵı qaharmanlar obrazların jetik jetkerip berip, qosıqlarına xalıq namaların xarakterli tańlawı hám sheber atqarıwı, jupkerlestiriwi bári-bárisin óz ornına qoya alǵan baqsı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Q.Ayımbetov "Qaraqalpaq folklorı", "Qaraqalpaqstan" Nókis 1966.
2. Қарақалпақ фольклоры, көп томлық, бесинши том. «Қарақалпақстан» баспасы, 1980. – 334 – 273 б.
3. Қарақалпақ фольклоры, көп томлық, Он төртинши том. «Қарақалпақстан» баспасы, 1985.

REZYUME. Bu maqolada "Go‘ro‘g‘li" dostonining har bir bo‘limi bir dostonga sanalishi, dostonning bosh qahramoni Qirmandali aqlli, go‘zal, shoir, so‘zga chechan, sozanda bo‘lishi bilan cheklanmay, haqiqiy polvon, botir qiz sifatida ko‘rinishi haqida so‘z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ. В этой статье говорится о том, что каждый раздел эпоса "Гороглы" считается одним эпосом, и что главный герой эпоса, Кирмандали, не ограничивается тем, что он умный, красивый, поэт, красноречивый, музыкант, но предстает как настоящий богатырь, храбрая девушка.

SUMMARY. In this article, it is stated that each section of the "Gorogly" epic is considered one epic, and that the main character of the epic, Kirmandali, is not limited to being intelligent, handsome, a poet, eloquent, a musician, but appears as a true hero, a brave girl.

QO‘SHIQ KUYLASH USULLARI VA TARIXI

Matimuratov Sag‘inbay Embergenovich – *dotsenti*
O‘zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali
"Umumkasbiy va ijtimoiy fanlar" kafedrasi

Tayanch so‘zlar: musiqa, ma’naviyat, kompozitsiya, urf-odat, qo‘shiq, ritm, musiqa merosi, opera, bel-canto, yalla, lapar.

Ключевые слава: музыка, духовность, композиция, традиции, песня, ритм, музыкальное наследие, опера, бел-канто, ялла, лапар.

Key words: music, spirituality, composition, customs, song, rhythm, musical heritage, opera, bel canto, yalla, lapar.

Musiqa ta’limiga katta e’tibor bergan O‘rta Osiyolik mashhur musiqachilar orasidagi olim Al-Farobiy yosh avlodni tarbiyalash o‘qitish masalalariga ko‘plab ilmiy va amaliy g‘oyalar bildiradi. U shuningdek, musiqa nazariyasining asoschisi hamdir. Taniqli olim, faylasuf, musiqashunos Jomiyning "Risolai dar ilmi musiqa" nomli kitobida kompozitsiya, lad, ritm nisbatlari haqida yozilgan. O‘zbek shoiri Alisher Navoiy ham musiqa san’ati sohasida nihoyatda katta bilimga ega bo‘lgan edi. Uning musiqaviy estetik qarashlari "Sabbai-Sayyor", "Maxbub-ulqulub", "Xamsa" kabi asarlarida aks etgan. Tarixdan ma’lumki, o‘zbek va qoraqalpoq xalqining musiqa merosi og‘izdan-og‘izga, ustozdan shogirdga, otadan-o‘g‘ilga, onadan-qizga o‘tib kelgan, ma’lum vaziyat va sharoit bilan chegaralangan (oilaviy marosim, mavsumiy marosim, mehnat qo‘shiqlari hamda diniy aytimlar, erkin mavzuli lapar, yalla, terma, qo‘shiq, mumtoz ashula, terma va dostonlari, shashmaqom, Toshkent-Farg‘ona maqomi, Xorazm maqomlari kabi ko‘plab musiqiy janrlardagi asarlar musiqa san’atining an’anaviy va bardavomligini ta’minlab kelmoqda. Bugungi kunda ular milliy ma’naviy musiqa qadriyatlarimizning asosini tashkil qiladi. Milliy musiqiy madaniyatining poydevori hisoblanuvchi mumtoz asarlarni oliy va o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida, shu jumladan, Oliy ta’lim,